ЄВРОПА 04.11.2026 | Мацей Кісіловськи

А судді хто?

Уряд Польщі опинився перед дилемою: як покласти край багаторічному беззаконню, не втративши при цьому підтримки громадськості

Повні драматизму сцени розігруються в Конституційному суді Польщі на тлі хвилі спекулятивних сумнівів щодо законності дій уряду прем'єр-міністра Дональда Туска та суддів, включених до складу цього суду ліберальною парламентською більшістю. Багато хто задається питанням: чи повинні демократи порушити закон, щоб відновити інститути, які саботувалися авторитарними популістами? Але у польському випадку це неправильне питання.

Юридично це проста справа, а дії Туска є правомірними. Одинадцять років тому ультраправа партія «Право і справедливість» (ПіС) незаконно включила до складу Конституційного суду трьох суддів. Через два роки партія ПіС схвалила закон, який незаконно скоротив терміни повноважень членів Національної судової ради – конституційного органу, відповідального за призначення суддів до всіх судів країни, за винятком Конституційного суду. Членів ради партія замінила своїми призначенцями, створивши політично контрольований орган поза рамками польської конституції.

На той момент, коли у 2023 році демократична опозиція на чолі з Туском повернулася до влади, понад дві тисячі осіб були призначені на судові посади (або підвищені) в рамках неконституційного процесу, який неодноразово засуджували польські та європейські суди, а також багато конституційних експертів у різних країнах світу.

Правові наслідки мають бути очевидними. Троє членів Конституційного суду, призначені партією «Право і Справедливість», ніколи не були його суддями. А рішення, в ухваленні яких вони брали участь, слід визнати недійсними.

Уявіть, наприклад, що президент США Дональд Трамп видає указ про призначення двох підкастерів із руху MAGA десятим і одинадцятим суддями Верховного суду США. Ніхто не здивується,

якщо наступна президентська адміністрація демократів визнає всі рішення, ухвалені за участю цих незаконно призначених суддів, недійсними та притягне самозванців і тих, хто їм допомагав, до відповідальності.

Саме така зараз ситуація в Польщі. І саме тому не слід називати останні події «відстороненням від посади голови Суду», бо це вводить в оману. Богдан Свенчковський, колишній заступник міністра юстиції в уряді партії ПіС, ніколи не був законним головою суду. Генеральна асамблея, яка його призначила, складалася з людей, які не були суддями і не мали права брати в ній участь.

Суддя Анна Корвін-Піотровська, яка наразі виконує обов'язки голови суду, має всі повноваження для здійснення своїх функцій. Вона була належним чином обрана членкинею суду. Процесуальні норми Конституційного суду (прийняті, до речі, за часів правління ПіС) визначають, хто з суддів має обіймати тимчасово вакантну посаду голови, зокрема якщо обов'язки голови не можуть виконуватися іншим чином. Одним із критеріїв є попередній судовий стаж, а Корвін-Піотровська має за плечима довгу кар'єру судді, що гарантує її відповідність критеріям.

Осіб, які незаконно увійшли до складу суду, давно слід було виселити з його приміщень, а державні органи мали притягнути їх до суду для відшкодування виплат, на отримання яких вони не мали права, а також висунути їм кримінальні звинувачення. Не будучи суддями, вони не мають права на судовий імунітет. Кримінальний кодекс Польщі прямо забороняє вчинення офіційних дій самозванцями, які видають себе за посадових осіб.

Дотримання закону в глибоко розколотій країні має занадто високу політичну ціну

Але нічого подібного не сталося, бо дотримання закону в глибоко розколотій країні має занадто високу політичну ціну. Туск отримав перше попередження на самому початку нинішнього терміну, коли його уряд силою встановив контроль над державним телебаченням, яке партія ПіС незаконно перетворила на пропагандистську машину своєї партії. Численні коментатори всередині країни та за кордоном звинуватили новий уряд у грубості методів.

Ризики не обмежуються судом громадської думки. Що якщо справа псевдосудді з Конституційного суду потрапить на розгляд до іншого незаконно призначеного судді в звичайному суді? Готовність цих

«несуддів» захищати своїх соратників із табору крайніх правих ні для кого не є таємницею.

Як приклад можна навести судовий процес за участю колишнього міністра юстиції в уряді ПіС Збігнєва Зебро та його колишнього заступника Марціна Романовського. Обидва втекли з Польщі й звинувачуються, серед іншого, у розкраданні державних коштів та зловживанні службовим становищем. Прокурори домоглися відводу судді від розгляду справи про видачу європейського ордера на арешт Зебро, пославшись на її неправомірне призначення та професійні зв'язки із Зебро. Але у вересні інший суддя, призначений у невстановленому порядку, постановив, що за певних умов Романовському слід надати захист від попереднього ув'язнення.

Так, суворе дотримання норм закону передбачає відсторонення від посади та кримінальне переслідування всіх і кожного з кількох тисяч незаконно призначених суддів. Але це призведе до політичного хаосу. Як відреагують виборці, якщо відсторонення значної частини суддів паралізує роботу судів? Як відреагують законно призначені «старі» судді? Чи продовжуватиме поліція виконувати рішення судів?

Це не абстрактні питання. Ультраправі партії Польщі стверджують, що їхня незаконна позиція є єдино законною, а кожен, хто допомагає відновити верховенство права, бере участь у державному перевороті, що карається довічним ув'язненням. Виступаючи перед будівлею Конституційного суду, лідер партії «Право і Справедливість» Ярослав Качинський знову пригрозив покаранням усім причетним, пославшись на «Нюрнберзькі принципи».

Уряд Туска має достатньо юридичних аргументів. Але йому важко сформувати політичний авторитет, необхідний для того, щоб діяти на їхній основі.

Для судді, поліцейського чи державного службовця це цілком реальна загроза, і це можуть підтвердити юристи в багатьох країнах світу, які знайомі з кампанією помсти адміністрації Трампа. Чиновників США, які брали участь у цілком законних розслідуваннях і процесах проти Трампа у зв'язку з його роллю в атаці на Капітолій 6 січня 2021 року, сьогодні піддають жорстким переслідуванням, зокрема судовим. Законність дій нікого не захистить від гніву майбутнього уряду крайніх правих. А опитування громадської думки вказують зараз на те, що після загальних виборів наступного року партія «Право і

Справедливість» може повернутися до влади.

Найдраматичнішим епізодом нинішньої ескалації стало нічне фізичне залякування міцним президентом Польщі Каролем Навроцьким крихітної судді Корвін-Піотровської біля входу до будівлі суду. Цілком можливо, це сигнал, що правоохоронні органи завагалися. Дії президента були демонстративно незаконними. Він не має повноважень вирішувати, хто керує цим судом, і силою туди вриватися. Але поліція та Управління охорони держави, що підпорядковуються уряду Туска, а не президенту, не завадили Навроцькому здійснити свій рейд.

Це жахливі проблеми. Якщо називати їх парадоксом верховенства права, їхнє вирішення виявиться складним, оскільки це виправдовує тактику популістів. Що тотальніше вони захоплюють державу і що нахабніше залякують посадових осіб, то більшого авторитету ми надаємо їхнім претензіям на законність. Уряд Туска має достатньо юридичних аргументів. Але йому важко сформувати політичний авторитет, необхідний для того, щоб діяти на їхній основі.

(c) Project Syndicate 2026

Мацей Кісіловський

Мацей Кісіловський (Maciej Kisilowski) – доцент кафедри права та стратегії Центральноєвропейського університету, стипендіат програми «Майбутнє Європи» (Europe's Futures) в Інституті наук про людину (Institut für die Wissenschaften vom Menschen) та співредактор книги «Давайте домовимося про Польщу: тематичне дослідження стратегічного конституційного проєктування» (Let's Agree on Poland: A Case Study in Strategic Constitutional Design).